PO STOPÁCH SLOVANSKÝCH

NA RUJANĚ.

PÍŠE

K. BUFKOVÁ-WANKLOVÁ.

(Zvláštní otisk z „Časopisu vlasten. spolku muzejního v Olomouci“ roč. 1900.)

V OLOMOUCI 1900.
Tiskem národní knih- a kamenotiskárny Kramáře a Procházky.
Nákladem vlasten. muzejního spolku olomuckého.

Po stopách slovanských na Rujaně.

Píše **K. Bufková-Wanklová.**

(Tab. I.)

STOPY bývalé, samorostlé kultury slovanské nalézáme podnes mezi obyvateli ostrova Rujany, v krajích Slovanstvu urvaných.

Že Rujana bývala druhdy obydlena Slovany, jest dokázanou věcí, ač to mnozí němečtí učenci popírají. I ony známky slovanské, které se podnes zachovaly v tamějším lidu, přičítají Němci původu německému.

Ve vesnici Jasmundu na blízku jasmundského jezera, 6 kilom. od města Koslina a rovněž tolik kilometrů od moře, bydlí lidé, kteří svým celým typem liší se valně od svých sousedův. Udrželi si z dob starších svůj kroj, obyčeje, zvyky, způsob stavby svých

Obr. 1. Děvče z Mönchgutu.

domů, jich zařízení atd ávati v povaze lidu
Tito lidé, vynikající svý . Statečnost, pev-
mi vysokými a silným svéhlavost, jakož i
postavami, žení se jer evnaté bránění se
mezi sebou, jak i ve všemu cizímu, jsou
mnohých jiných místech nezvratná znamení
na Rujaně se děje. ých potomků čisto-

Dle této okolnosti ných Němcův. Po-
dle jejich německých něme si však ně-
jmen rodinných i křti- ých věcí, které jsou
cích, pokládají je Němc ten lid charakteri-
za pravé syny německé é.
ho národa, za pravé Domácí nářadí mají
Germany, což i chtějí všechno malované. Na temně modrém poli jsou v ladných barvách, červeně, žlutě a hnědě namalované ornamenty, v nichž se nalezají zvonky, srdečka a jiné vzory, podobající se úplně lidovým vzorům našim.

Kroj mužský sestává z dlouhého kabátu s lesklými knoflíky, červeně a bíle pruhované vesty, až ke kolenům sahajících kalhot a kulatého plstěného klobouku.

Ženy nosí po způsobu hanaček až 6 sukní pod kolena dlouhých, na bocích vyvatovanych. Živůtek z předu zašněrovaný, pod nímž vykukuje pestrý šátek „Bostdok“ (Brusttuch). Jest to vlastně vložka, náprsenka, která pestře vyšita a zlatým páskem zdobena bývá. Černá krátká kamizola (jupka) a bílý široký límec na krku; na

hlavě nosí bílou vyšívanou čelenku (pásek) a černý hedbávný, šedivou kožešinou olemovaný čepec, z něhož vzadu široké pentle splývají. Vlasy v jeden vrkoč spletené, do něhož se vplétají ještě pestré stuhy, nosí se spuštěné. Nevěsta nosí zlatem a stříbrem pošitý pás, na krku vysoký vyšívaný límec z jemného plátna. Hlavu její zdobí pentlík „Peil", vysoká to koruna se zlatými a stříbrnými cetkami, skleněnými perlami a květinami bohatě zdobená.

Podobné stopy slovanského původu nalezli jsme též v Sasnici na poloostrově „Mönchgutu" čili Redevici.

Obr. 2. a 3. Ženy z Mönchgutu.

Na potulkách Sasnicí spatřila jsem malý domek s nápisem: „Museum". Zvědavostí puzena vešla jsem do domečku, kde mne uvítal majitel muzea p. A. Freese, muž asi 50letý, neveliké, avšak silné postavy se zajímavou tváří, vroubenou dlouhým prošedivělým vousem.

Uvedl mne do malé síňky, kamž s hora denní světlo padalo a kdež hustě podle sebe sneseno bylo starožitností, pocházejících z dob nejstarších, mladších a historických; vše věcně a vědecky po sobě uspořádáno, tak že celá sbírka, ač neveliká, poskytovala velmi poučný a zajímavý obraz.

Pan Freese ochotně vysvětloval své sbírky, zejmena pak malou přednáškou poučil mne o své theorii, jakým způsobem povstaly křídové skály.

Muzeum p. A. Freese v Sasnici na Rujaně.

Mne zajímala zvláště malá sbírka národopisná, sestávající z prkének na tkaní a drhnutí lnu, pak pestrými perlami pošívaných náprsenek buď z hedbáví neb ze sametu, jaké nosívaly ženy a nosí je nevěsty dosud na poloostrově jmenovaném „das Mönchgut“, nebo jak lid ho zove „dat Monnekegut, dat Mönke-, Mönnike-Gaudt“. Ornamenty na vyřezávaných prkénkách (Webekämme) pocházejících z předešlého a začátku tohoto století, a ornamenty na vyšívaných starých náprsenkách jsou tak nápadně podobny ornamentům slovanským, že každý poněkud soudný pozorovatel pozná ihned jejich slovanský původ. (Tab. VII.)

Obr. 4. Muž z Mönchgutu.

Na poloostrově „Mönchgut“ žije dosud malá hrstka obyvatelů, kteří podivuhodně zachovali své zvyky, způsoby i kroj z dob pradávných a liší se valně od jiných obyvatelův ostrova. Mnozí se domnívali, že tito obyvatelé tak originelní a od okolního lidstva odloučení, jsou staří, pouze poněmčení Vendové, ale opět změnili svůj náhled, domnívajíce se, že jsou to potomci kolonistů, kteří z Paderbornu z Westfalska cisterciáckými mnichy byli přivedeni na Rujanu. A dokazují to tím, že obyvatelé Paderbornu jeví zcela tytéž vlastnosti jako obyvatelé z Mönchgutu; i dialekt jest tentýž. Paderborňák rozumí Mönchgutským a tito jemu, kdežto dialekt okolní jest jedněm i druhým nesrozumitelný.

Roku 1152. povolil rujanský kníže Jaromír II. cisterciáckým mnichům kláštera v Eldeně, aby založili na poloostrově Redevici nový klášter a Eldenští povolali tam cisterciáky z Paderbornu.

Jest velmi pravdě podobno, že klášterníci z Paderbornu přivedli s sebou tak zvané „homines“, kteří co řemeslníci a dělníci ke klášteru náleželi a tito snad již sami jako poněmčení Slované poněmčili obyvatele slovanské v Mönchgutu, tehdejší Redevici, tudíž lehko dá se vysvětliti podoba paderbornského dialektu s mönchgutským. Nežli by ale Němci připustili, že obyvatelé Mönchgutu jsou potomci bývalých Vendův, raději se řekne: „Jest to podivný nárůdek, o němž se neví, jakého původu jest a odkud přišel, avšak Vendové to žádným způsobem nejsou“.

P. Freese sdělil mně některé zvyky obyvatelů Mönchgutských, což zaznamenal věrně dle vypravování jisté ženy, pocházející odtamtud.

Tak zvané „Webekämme“, totiž prkénka ku tkaní a drhání lnu, na nichž jsou vyřezána jména vyrábitelů a letopočet, ozdobená všelikými vyřezávanými ornamenty, vykládaná barevným voskem, nebyla určena toliko ku tkaní a připravování lnu, nýbrž měla ještě jiný význam a účel. Bývala tichým poslem lásky. Měl-li některý hoch děvče rád a ucházel se o ni, tu vyřezal takové prkénko, ozdobil je pěknými vzorky a poslal je o vánocích (Julklapp) své vyvolené. Přijala-li dívka dar a poslala-li zaň jiný, bylo to znamením, že tužby a přání jinochovy nebyly oslyšány a že dívka rovněž sdílí jeho city. Pakli děvče mladíka nemilovalo, poslalo po nějakém příbuzném za prkénko tolar, což znamenalo, že dostal košem. Jestli však dokonce poslalo prkénko zpět, byla to největší pohana, jaká se mladému muži mohla přihoditi. Tento případ stával se však jen výminečně, neboť čím větším počtem takových darů se mohla později některá žena vykázati, tím více se mohla honositi, jak byla hledána, ctěna a milována a proto bývají také tyto předměty ženám v Mönchgutu milou památkou. Těžce se s nimi loučí a nerady je od sebe dávají.

Ovdovělá žena musí celý rok nositi smutek, to jest černě se odívati, po roce pak ještě 6 neděl modře. Mimo to musela vdova každou neděli seděti na stoličce na příč při dolním konci veliké stolice, s hlavou sehnutou a obličejem ku stěně obráceným. Zahalena bývala v řasnatý plášť. Bílý, krajkou obšitý šátek ve čtverec složený, na metr vysoko pokrýval její klobouk neb čepec. Jakmile však uplynul čas smutku, tu směla každá vdova voliti si muže, který by se jí pro hospodářství nejlépe hodil. Říkalo se, že jde si vyhoniti muže. Muž, který by byl ruku vdovy nepřijal, dopustil se veliké nesprávnosti a upadl u všech obyvatelů v největší opovržení. Bylo největší ctí pro něho, jestliže si ho vdova za manžela zvolila.

Totéž právo měli i rodičové, kteří měli jedinou dceru, třeba již starší a k tomu ošklivou, vyhonili pro ni muže, nebo i ona sama si tímto způsobem mohla manžela voliti, jelikož toho hospodářství vyžadovalo.

Mužové nosí bílé široké kalhoty z hrubého plátna, černé neb hnědé vlněné punčochy, kazajku černou s velikými koštěnými knoflíky, kulatý klobouk se širokou střechou. Ženy nosí dlouhý rubáš bez rukávů, přes ten krátkou, jemnější košili s rukávy, což připomíná starý kroj slovenský; černé sukně v široké záhyby skládané, modré neb červené punčochy. Náprsenka čili vložka v živůtku bývá z pestré vlněné látky, barevnou stuhou pošita a takovou stuhou též sešněrována. Při slavnostech a svatbách bývá z červené hedbávné látky zlatými a stříbrnými pásky pošita. Dříve bývala perlami pošívaná a vyšita ornamenty, v nichž se nejvíce vyskytovalo srdéčko a zvonky jako v moravských výšivkách. Pestrý šátek na krku, zakrytý ještě druhým, bílým šátkem, černá kamizola na prsou spjatá a bílá zástěra doplňují šat.

Na hlavě se nosí vysoký čepec nebo klobouk a pod ním ještě bílý čepeček, z něhož jest viděti pouze úzký bílý pásek. Dříve i v Umanci nosívali se lidé tímto způsobem. A kroj žen v Redevici čili Mönchgutu podobá se také kroji obyvatelů Sognefjordu v Norsku. Tam usadili se jednou Rugiani, o nichž se v dějinách Norska vypravuje, což by bylo důkazem, že slovanští kolonisté z Rujany zanesli mnohé svoje zvláštnosti na pobřeží norské a tudíž nás nepřekvapí, že stopy staré národní umělosti slovanské nalezáme i v Norsku. V muzeu staronorském v Christianii jsou národní výšivky a jiné předměty národopisné, jejichž podoba k našim výrobkům lidovým jest nápadna. — Některá prkénka ku tkaní a drhání čili klapání lnu ve sbírce p. Freesově pocházejí též z ostrova Umance. Tato karakteristická prkénka jsou zdobena ornamenty takovými jako v Mönchgutu a užívalo se jich všude mezi slovanským lidem. V Čechách zovou se prkénka ku drhání lnu mirlice, na Slovácku brda; na Valašsku užívalo se také prkének ku tkaní. Mnohé známky poukazují k tomu, že i Umančtí snad jsou potomci starých Vendův. Ostrov Umanc leží mezi Rujanou a ostrovem „Hiddensee“. Náleží klášteru sv. Ducha ve Štralsundě, který r. 1860 zle naložil s ubohými, prostými sedláky na Umanci. Na ostrově jest asi 11 osad, které sestávají ze selských dvorců a chalup. Před rokem 1860 čítalo se ještě na 36 samostatných selských dvorců, svěřenských to statkův. Majitelé pokládali své statky za své vlastnictví, jenže poplatnými byli jmenovanému klášteru ve Štralsundě.

V padesátých letech nastal však pro sedláky na Umanci neblahý čas, neboť tehdy klášter počal jim dědičná práva bráti. Dobře vymyšlenou a chytře provedenou lstí vzal prostým, písma a čtení neznalým sedlákům jejich kontrakty, za něž jim dal jiné s poznámkou, že jim nyní bude lépe. V nových kontraktech vypovídaly se však sedlákům jejich dvory. Po dlouhých procesech, dne 2. srpna 1860 bylo klášterem sv. Ducha za pomoci okresního soudu v Goře na 30 selských rodin přinuceno opustiti své statky. Byli vyhnáni a nuceni putovati do ciziny, nejisté budoucnosti vstříc a ponecháni nouzi a bídě.

Jednání takové jest jen malou ukázkou, jakým způsobem jednalo se se slovanskými národy všude v Německu. Lesť a úskok, zneužívání moci a potlačování práv sloužilo germanisaci Slovanů. Berthold, horlivý Němec, líčí ve svých Dějinách Rujany a Pomořanska ukrutnost, s kterou potlačeny byly národy vendické. Němci vyslali proti nim křižácká vojska pod záminkou, že rozšiřují křesťanství. Nejhůře se vedlo Vendům za časů Karla Vel., za něhož svedena nejkrvavější bitva, která vůbec kdy bojována byla. Pokrývaloť prý tehdy bojiště u města Lenzen 100.000—120.000 mrtvých Slovanův. — Když zlomena byla síla Slovanů, pak rychle přikročilo se k systematickému jich poněmčování, zejména lidu selského. Dělo se tak hlavně pomocí klášterů cisterciáckých a premonstrátských, kteří s sebou přivedli také německé kolonisty. Toto dílo germanisační objasnil Winter ve svém spise: „Die Cistercienser und Praemonstratenser des 12. Jahrh“.

Ačkoliv píše tendenčně a líčí na mnohých místech Vendy jako spustlý, zlý a nevzdělaný lid, v čemž však na jiných místech si zase odporuje — přece líčí nepokrytě drakonické prostředky, jakými byly země slovanské kolonisovány a poněmčeny. Při zakládání německých klášterů byla ovšem nápomocna i sama knížata slovanská a povolávala do svých zemí německé mnichy a mnišky, dávajíce jim všeliká práva nad pozemky a lidmi.

Účelem těchto klášterů bylo hlavně, praví sám Winter, aby morálně upevnili, co bylo ohněm a mečem dobyto a německé vládě podrobeno. Klášterům těm se dávaly rozsáhlé statky a privileje. Povoláni němečtí kolonisté, s nimiž byly co nejpříznivější úmluvy učiněny.

Vendický sedlák naproti tomu byl utiskován a těžce stížen velikými daněmi a odváděním desátků pánům i klášterům. Německým kolonistům nejen že byly desátky a všeliké daně odpuštěny, jim byly v jejich vlasti statky odkoupeny a ve slovanských zemích zdarma dávány. Půda dobývána pro ně dvojím způsobem: Buďto se lesy vymýtily, močály vysušily a zakládaly se vesnice a pole; nebo jednoduše Vendové byli ze svých osad vyhnáni a na jejich místa uvedli se němečtí osadníci.

I Winter praví, že ruka německá spočívala namnoze těžce na bedrách utiskovaných Vendů a v mnohém ohledu byli v pravdě bez ochrany a bez práva.

Během věků poněmčeni Slované polabští a ovšem také slovanský lid na Rujaně. Avšak kdo bedlivěji přihlédne, najde u něho dosud stopy bývalé slovanskosti, jak nahoře bylo ukázáno.